

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ।

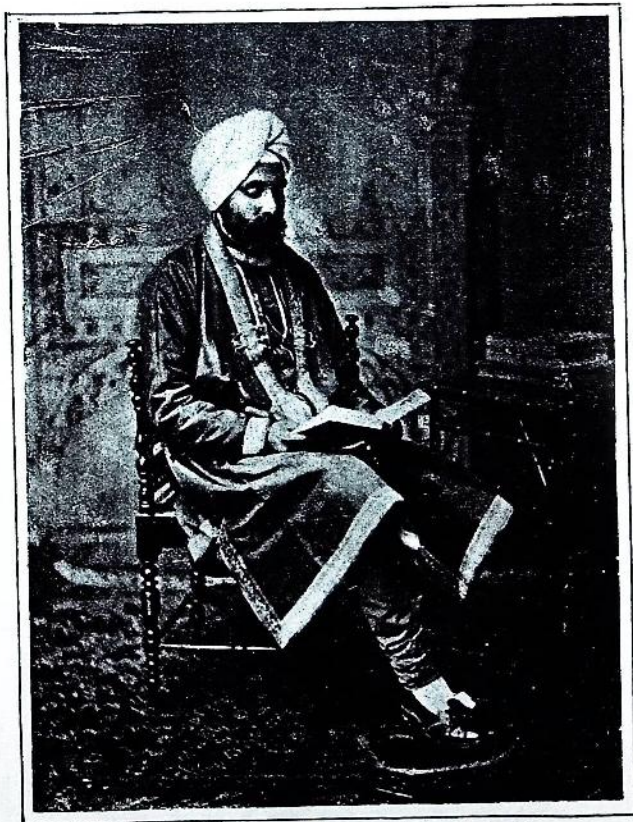
ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਦੇਸ਼

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਮਗੜੀਆ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ , ਵੂਲਿਚ, ਦੀ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ)

GURMAT SANDESH

(Monthly magazine of Sri Gurdwara Sahib, Ramgarhia Association, Woolwich)

JUNE 2003

ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਿਦਵਾਨ ਖੋਜੀ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ।
ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਨ ੧੮੯੪ ਈ:ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਨਾਭਾ ਦੇ
ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਅਹਿਲਕਾਰ, ਟਿੱਕਾ ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਸ ਆਰਥਰ ਮਕਾਲਿਫ
ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ॥

ਸੰਦੇਸ਼

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਇਹ ਚਿਰੋਕਣੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ
ਸੀ ਕਿ ਕੌਮ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਕੈਲੰਡਰ ਹੋਵੇ।
ਪਿਛਲੇ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਜਤਨ ਵੀ
ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ
ਕੈਲੰਡਰ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ।
ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ
ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ, ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ
ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਸਦਕਾ ਕੈਨੇਡਾ
ਨਿਵਾਸੀ ਸ. ਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਪੁਰੇਵਾਲ) ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ
ਕੈਲੰਡਰ ਨੂੰ ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ ਉਪਰੰਤ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਹਾੜੇ 'ਤੇ
ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਹੁਣ
ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਪਾਸ ਆਪਣਾ
ਕੈਲੰਡਰ ਹੈ, ਮੁਸਲਿਮ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੈਲੰਡਰ ਹੈ, ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ
ਵੱਖਰਾ ਕੈਲੰਡਰ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਹੀ ਅਤੇ
ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ
ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਮੈਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ
ਹਾਰਦਿਕ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

੧ ਵੈਸਾਖ ੫੩੫ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ,

੧੪ ਅਪ੍ਰੈਲ 2003

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੌਂਗਰ

(ਪ੍ਰ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੌਂਗਰ)

ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸੁਮਣੀ ਗ੍ਰਾਂ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ,

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ।

ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਝਾਓ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਝਾਓ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਣੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਆਮ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਮੁੜ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ । ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਤ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜਤਨ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭੁਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਖਿਪ ਜੀਵਣੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿਲਜੁਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ, ਸਾਹਿਤ, ਇਤਿਹਾਸ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਕ ਹੋ ਸਕਣ । ਸੋ ਇਸ ਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿਰੋਮਣੀ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪੂਰਣ ਗਿਆਤ, ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ-ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਪੰਡਤ, ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਦੀ ਸੰਖਿਪ ਜੀਵਣੀ । - ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਮਥੂਰਾ

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਕਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਛੰਦਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਚੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਚਿਤ ਕੀਤੀਆਂ । ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ-ਕੋਸ਼ ਵਰਗਾ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇੱਕ ਸੁਚੱਜੀ ਗਾਈਡ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਰਹੇ ਗਾ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਕਮਾਲ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਸਰਬਪੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ **ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ** ਜਾਂ **ਪੰਥ ਰਤਨ** ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸੰਨ ੧੮੫੭ ਦੇ ਗ਼ਦਰ ਪਿਛੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜਸੀ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਪੱਕਾ ਕਰਕੇ ਰਾਜਸੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਦਰਦਨਾਕ ਸੀ । ਰਾਜ ਭਾਗ ਗਵਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਕੌਮ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਅੱਲੇ ਸਨ । ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਆਰਥ-ਸਮਾਜ ਤੇ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਨੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਮੁੜ ਅਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਕੇ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਇਸ ਮੰਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਦਾ ਭੂਤ-ਕਰਕਟ ਚੂੜਣ ਲਈ **ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ** ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸਜਣ ਸਨ । ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਵੀ ਇਸ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮੋਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣੀ ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਮਤਿ-ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ । ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਸਾਰੀ ਲਹਿਰ ਲਈ ਬੜੇਰ ਲਿਖਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ।

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦਾ ਜਨਮ ਨਾਭੇ ਲਾਗੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਛੋਟੇ ਬਨੋਰੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ੧੧ ਭਾਦੋ ੧੯੧੮ ਬਿ: (੧੮੬੧ ਈ) ਨੂੰ ਹੋਇਆ । ਆਪ ਦੇ ਪੜਦਾਦਾ, ਨੌਧ ਸਿੰਘ ਚਿਲੇ, ਪਿੰਡ ਪਿਥੇ (ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ) ਦੇ ਨੌਬਰਦਾਰ ਸਨ ਤੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਸਾਹਿਬ ਵੀ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਅਜਾਪਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੋਹਤਮਿਮ ਨੀਯਤ ਹੋਏ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹੰਤ ਰਹੇ । ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਉਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਖ ਸਨ । ਆਪਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕੰਠ ਸੀ ਤੇ ਮਹੰਤੀ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪਾਠ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਸੀ । ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਭਾਈ ਭੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੀ । ਬਾਬਾ ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਡੇਰਾ ਜਲਾਲ ਕੇ, ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗ, ਪੰਡਤ ਬੀਸੀਧਰ ਤੇ ਪੰਡਤ ਸ੍ਰੀਧਰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵਿਅਕਰਣ, ਕਾਵਿ, ਅਤੇ ਨਿਯਮਿਤ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੇ, ਇਸੇਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਾਰੇ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਕੇ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਖਨਊ, ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ । ਜਦੋਂ ਆਪ ਵਾਪਸ ਨਾਭੇ ਆਏ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਨੂੰ ਆਪ ਪਾਸ ਰੱਖ ਲਿਆ ।

੧੮੮੮ ਈ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਰਿਪੁਮਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ । ੧੮੯੩ ਈ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੱਤਰ ਬਣੇ । ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਾਜ਼ਮ ਮੁਕਰਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਮੰਤਰੀ ਪਦ ਤੇ ਵੀ ਸ਼ੁਸ਼ੋਭਤ ਰਹੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੰਥਕ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ **ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਭਾਕਰ**, **ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਧਾਕਰ** ਤੇ **ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ** ਆਦਿ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ । ੧੯੦੩ ਈ ਵਿਚ ਖਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ੨੧ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਫੰਡ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋਹਰਾ ਆਪਦੇ ਸਿਰ ਪੈ । ਫਿਰ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਲਫ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਮੋਹਨਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ **ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜ਼ਨ** ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਵਾਈ । ਪੁਸਤਕ ਰਚਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਜੁਟਾਇਆ । ਇਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ੧੯੦੮ ਈ ਵਿਚ ਲੰਦਨ ਜਾ ਕੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਰੂਫ਼ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਈ । ਇਤਨੀ ਲਗਨ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਲਫ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ । ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ੨੧ਵੀਂ ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦਾ ਮਾਨ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ।

ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਵਹਿਮਿਆਂ ਹੋ ਕੇ ਮਈ ੧੯੧੨ਈ ਵਿਚ ਕਲਾਮੀਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ **ਮਹਾਨ-ਕੋਸ਼** ਦਾ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭਿਆ ਤੇ ੧੪ ਸਾਲ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੋਹਨਤ ਬਾਅਦ ੬ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੬ ਈ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੨੭ ਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੩੦ ਈ ਤੱਕ ੩੩੩੮ ਪੰਨੇ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੈਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪ ਨੇ **ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ** ਤੇ **ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਤੰਡ** ਆਦਿ ਹੋਰ ਵੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਵੀ ਵੀ ਸਨ । ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਰਚਣ ਸਮੇਂ **ਹਰਿ ਵਿਜੇਸ਼** ਛਾਪ ਵਰਤਦੇ ਸਨ ।

(ਬਾਕੀ ਵੇਖੋ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਤੇ)

ਕਈ ਲੋਕੀ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ*, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਖੇੜਨ ਲਈ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੈਸੇ ਪੰਥ-ਸੇਵਕ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਗਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨੋਰਥ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਮੋਹਨਤ ਨਾਲ ਜਾਗੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਕਿਤੇ ਮੁੜ ਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਜਕੜੀ ਜਾਵੇ। ਲੋੜ ਇਸੇ ਲਈ ਪਈ ਕਿਉਂਕੇ ਕੁੱਝ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਤਬਕਾ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕ ਬੰਨੀ ਖੜੋਤਾ ਸੀ। (ਤੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ)

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪੰਥ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕੇ ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ, ਸਿੰਮਰਤੀਆਂ, ਵਰਣ ਆਸ਼੍ਰਮ ਮਰਯਾਦਾ, ਜਾਤ ਪਾਤ, ਛੂਤ ਛਾਤ, ਜੰਤੂ ਮੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ, ਅਵਤਾਰਵਾਦ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਜੰਝੂ, ਆਰਤੀ, ਸੂਰਕ ਪਾਤਕ, ਪਿੰਡ ਪਤੌਲ, ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ, ਸਰਾਪ, ਸ਼ਗਣ-ਅਪਸ਼ਗਣ, ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ, ਵਰਤ, ਹੋਮ ਯੱਗ, ਮਤੀ ਮਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਗੱਲਾਂ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੁਸਤਕ *ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ* ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇੱਕ ਮੀਲ-ਪਥਰ ਦੀ ਹੋਸ਼ੀਅਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਉਹ ਨਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਰਚੀਆਂ। ਆਪ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

੧ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ੨ ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਧਾਕਰ ੩ ਗੁਰਮਤਿ ਦਵਾਕਰ ੪ ਗੁਰਸ਼ਬਦਾਲੰਕਾਰ ੫ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼) ੬ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਤੰਡ ੭ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ੮ ਸ਼ਰਾਬ ਨਸ਼ੇਦ ੯ ਸਦ ਪਰਮਾਰਥ (ਸਟੀਕ) ੧੦ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ (ਸਟੀਕ) ੧੧ ਰੂਪ ਦੀਪ ਪੀਂਗਲ (ਸਟੀਕ) ੧੨ ਅਨੇਕਾਰਥ ਕੋਸ਼ ੧੩ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਕੋਸ਼ ੧੪ ਵਲਾਇਤ ਯਾਤਰਾ ੧੫ ਪਹਾਤ ਯਾਤਰਾ ੧੬ ਗੁਰਮਹਿਮਾ ਰਤਨਾਵਲੀ (ਅਨੇਕ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਛੰਦਾਵਲੀ)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਕਲਮੀ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਚੋਂ *ਮਹਾਨ-ਕੋਸ਼* ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਹੈ *ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ* ਜਾਂ *ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਐਂਡ ਸਿੱਖ ਲਿਟਰੇਚਰ*। ਇਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਅੰਦਰ ਆਏ ਕੁੱਲ ੬੪੬੩ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਲਿਟਰੇਚਰ - ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਸਰਬਲੋਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਦੋਵੇਂ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ, ਦੋਵੇਂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ, ਤੇ ਹੋਰ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਬਣਤਰ, ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਰਣਨ, ਮੁਖੀ ਸੰਕਾ ਸਮਾਧਾਨ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਚਿਤ੍ਰ ਨਕਸ਼ੇ, ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਪੇਂਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਸਿੱਖ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਫੋਟੋ, ਧਰਮਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ, ਭੂਗੋਲਕ, ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਸਾਹਿਤ, ਸੰਗੀਤ, ਚਕਿਤਸਾ, ਜੋਤਿਸ਼ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲਿਟਰੇਚਰ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਕੋਸ਼ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਕੋਸ਼ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹੈ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਲੋੜ ਬਣਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਪੁਸਤਕ ਆਪਣੇ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦੇ ਸਦਕੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਆਰਟ ਪੇਪਰ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਈ, ਜਿਸ ਤੇ ਲਗਪਗ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਆਇਆ।

ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਬੋਜ ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਲਗਨ ਸੀ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਵਲੈਤ ਗਏ, ਤੇ ਕਾਬਲ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਇਸੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅੰਮਲਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *ਗੁਰ-ਮਹਿਮਾ ਰਤਨਾਵਲੀ* ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਆਪ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਕਲਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁੰਦਰ ਸੁਨੱਖੇ, ਸੁਖਤ ਸਿਆਣੇ, ਸਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਅਤੇ ਬੜੇ ਹਸਮੁਖ ਤੇ ਬਿਲੱਸ਼ੋ ਸੁਭਾ ਦੇ ਸਨ। ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਖਾਸ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਜਬਾਨ ਵਿਚ ਕੋਮਲਤਾ ਤੇ ਮਿਨਾਸ ਹਦ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਬੋਲਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ 23 ਨਵੰਬਰ ੧੯੩੮ ਈ ਨੂੰ ਨਭੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਉਹ ਕਈ ਭੁਲਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਮਰ ਰੱਖੇਗੀ।

(ਸਾਰਾਂਸ਼, ਪੁਸਤਕ "ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ" ਵਿਚੋਂ ਧਨਵੰਦ ਸ਼ਹਿਤ - ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ)

ਪਰਚਾ ਲੇਟ !

ਅਸੀਂ ਖਿਮਾਂ ਦੇ ਜਾਚਕ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮਪੀਊਟਰ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਸੰਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਹ ਅੰਕ ਆਪ ਪਾਸ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪੁੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲਾ ਅੰਕ ਜੁਲਾਈ/ਅਗਸਤ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਅਗਸਤ ਦੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। -ਐਡੀਟਰ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ:-

	ਕੁਲ ਪੱਤਰੇ
੧ ਅਨੰਦਪੁਰੀ ਬੀੜ (੮ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤਰੇ ਲਗੇ ਹੋਏ)	੪੦੩
੨ ਦੋ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ (ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਮੇਤ) ੯ ਖਾਸ ਪੱਤਰੇ ਲਗੇ ਹੋਏ	੧੦੯੬
੩ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਮਿਸਲ ਪਟਨਾ ਜੀ ਦੀ ਨਕਲ)	੬੨੬
੪ ਦੀਵਾਨ ਖਾਨਾ ਸੰਗਰੂਰ (੬੦੧ ਤੋਂ ੧੧੬੬ ਪੱਤਰੇ ਤਕ)	੫੬੬
੫ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੋਤੀ ਬਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ (ਸੱਤ ਖਾਸ ਪੱਤਰੇ ਲਗੇ ਹੋਏ)	੫੦੧
੬ ਤੋਸ਼ਾਖਾਨਾ ਤਖਤ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ (ਕਈ ਖਾਸ ਪੱਤਰੇ ਲਗੇ ਹੋਏ)	੭੧੩
੭ ਪਟਨੇ ਦੇ ਗਰੰਥੀ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਖਾਸ ਬੀੜ ਪਟਨਾ	੮੭੧
੮ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ	

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਬੀੜਾਂ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ । ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੀੜਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਥੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

੧ ਅਨੰਦਪੁਰੀ ਬੀੜ - ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜ ਹੈ (ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਡਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਜੀ ਨੇ ੨੦ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੭੨ ਨੂੰ ਗਿ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਪਾਸ ਤਰਨਤਾਰਨ ਵੇਖੀ ਸੀ) ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ੧੭੫੨ - ੫੩ ਬਿ: ਵਿਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਸੈਚੀਆਂ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ । ਇਹ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ- ਭਾਈ ਦਰਬਾਰੀ, ਦਰਬਾਰੀ ਸਿੰਘ ਛੋਟਾ, ਹਰਿਦਾਸ, ਨਿਹਾਲਾ ਤੇ ਬਾਲਾ ਆਦਿ । ਇਹ ਨਾਂ ਹਰ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਬਾਹਰ ਕੋਨੇ ਤੇ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਦਰਅਸਲ ਇਹੋ ਬੀੜ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰਨਾ , ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੈਸੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਸਦਕਾ ਦਿਲੀ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਸ਼ਹਿਰਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ । ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੇਗ ਚਿਠੀ ਤੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੇ ਵੀ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਸੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਜੋ ਅਨੰਦਪੁਰੀ ਖਰੜੇ ਮਿਲੇ, ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਾਪ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਤੇ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਦਾ ਦਰਬਾਰੀ ਸਿੰਘ ਛੋਟਾ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਉਤਾਰਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਮਾਲਾ, ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ ਆਦਿ ਦਰਬਾਰੀ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾਵਤਾਰ ਦਾ ਕਾਫੀ ਹਿੱਸਾ ਦਰਬਾਰੀ ਦਾ ਤੇ ਕੁੱਝ (ਜੁਪ ਪ੍ਰਬੋਧ) ਹਰਿਦਾਸ ਦੀ ਕਲਮ ਦਾ ਨਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਚਰਿਤਰ ਪਖਯਾਨ ਨਿਹਾਲਾ ਤੇ ਬਾਲਾ ਆਦਿ ਵਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਬੀੜ 12x15 ਸਾਈਜ਼ ਵਿਚ ੪੦੩ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੀ ਹੈ, ੮ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ੨੪ ੨੪ ਸਤਰਾਂ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਹਰ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਲਗਭਗ ੩੪ ਸਤਰਾਂ ਜਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਚਿਤਰ ਮੁਢ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦਾ ੧੪ਵੇਂ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਹੈ । ਪੰਨੇ ਲਾਉਣ ਲਗਿਆਂ ਹਰ ਮੂਲ ਖਰੜੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਸੋਧਕੇ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਬੀੜ ਦੇ ਇਕ-ਸਾਰ ਪੰਨੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਲਮ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਪਿਛੇ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੇ ਪੰਨੇ ਨਹੀਂ ਲਗੇ।

ਡਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੁਰਲਭ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੨-੩ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਜੋ ਵੇਖਿਆ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:

ਤਤਕਰੇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ-“ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦” । ੪ ਪੱਤਰੇ ਤਤਕਰਾ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਪੱਤਰੇ ਉਤੇ ਭਾਈ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਅੱਠ ਪੱਤਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਦੇ (ਦਸਖਤੀ) ਹਨ, ਹਰੇਕ ਨਾਲ ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਕ੍ਰਦਾਵਤਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੧੪ਵੇਂ ਪੱਤਰੇ ਉਤੇ ਚਿਤ੍ਰ ਹੈ। ੧੫ ਤੋਂ ਜਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅੰਤਮ ਛੰਦ ਅੰਕ ੧੯੬ ਹੈ। ੧੯ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਪਾਸੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - ‘ਲੇਖਕ ਦਰਬਾਰੀ ਸਿੰਘ ਛੋਟਾ’, ਅਗੇ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਜੋ ੬੩ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ, ਉਥੇ ਫਿਰ ‘ਲੇਖਕ ਦਰਬਾਰੀ ਸਿੰਘ ਛੋਟਾ’ ਦੇ ਦਸਖਤ ਹਨ। ਪੱਤਰਾ ੬੪ ਤੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾਵਤਾਰ ਹਰਿਦਾਸ ਦੀ ਕਲਮ ਤੇ ਹੈ। ੮੯ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਪਾਠ ਹੈ- ‘ਅਵਰ ਬਾਛਨਾ ਨਾਹਿ ਪ੍ਰਭ’ । ੧੧੭ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਤੇ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ੧੧੯ ਪੱਤਰੇ ਤੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੈ, ਜੋ ੧੨੫ ਤੇ ਖਤਮ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੰਮਤ ਦਰਜ ਹੈ - ‘ਸੰਮਤ ੧੭੫੨ ਮਿਤੀ ਫੱਗਣ ੨੮ । ਇਥੇ ਅੰਤਮ ਸਵਈਏ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਇਉਂ ਦਰਜ ਹੈ: ‘ ਦੇਹੁ ਸਿਵਾ ਬਹੁ ਮੋਹਿ ਇਹੈ , ਸੁ ਸੁਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰੈਂ ,’

ਹਜ਼ੂਰੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਸੋਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬੀੜ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਅਹਿਮ ਤੇ ਮੁਸਤਫਿਦ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ੬੩ ਪੱਤਰੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲਿਖਤ ਪਖੋਂ ਵੱਖਰੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਕਿਸੇ ਖਸਤਾ ਹਾਲ ਖਰੜੇ ਤੇ ਹੂਬਹੂ ਉਤਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ।

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਵੇਖੋ)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ
(ਭਾਗ ਛੇਵਾਂ-ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵੇਖੋ ਅੰਕ ਮਈ ੨੦੦੩)

(੩੨) ੧੭੪੯ - ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ। 'ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਿਆ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਮਤ ੧੭੪੯ ਮਿਤੀ ਸਾਵਣ ਸੁਦੀ ਏਕਮ ੧ ਮੰਗਲਵਾਰ'। ਕੁਲ ਪੱਤਰੇ ੫੯੬। ਸਮਾਪਤੀ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵੈਯਾਂ ਤੇ ਹੈ। ਨੌਂ ਗੁਰੂਆਂ ਤਕ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦੇ ਸੰਮਤ ਦਿਤੇ ਹਨ।

(੩੩) ੧੭੫੨ - ਬਨਾਰਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕਈ ਬੀੜਾਂ ਹਨ। ਇਕ ਬੀੜ ਹੈ 'ਸੰਬਤ ੧੭੫੨ ਮਿਤੀ ਵਸਾਖ ਵਦੀ ੧ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਿਤ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ'। ਸਮਾਪਤੀ ਠੀਕ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵੈਯਾਂ ਤੇ ਹੈ। (ਜੀ ਬੀ ਸਿੰਘ)

(੩੪) ਬੀੜ ਭਾਈ ਪੈਧਾ ਵਾਲੀ - ੧੭੦੫ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਭਾਈ ਪੈਧਾ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਪਹਾੜ ਗੰਜ ਆਰਾਕਸ਼ਾਂ ਰੋਡ ਭਾਈ ਵਿਸਾਖਾ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਬੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਕਚਕੌਲ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਨਾਜਾ ਮਿਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਂਗੜ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ੩੮੩ ਸਾਖੀਆਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤੀ, ਆਤਮ ਪ੍ਰਬੋਧਨ, ਜੁਗਾਵਲੀ ਆਦਿ। ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਕੰਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ੦ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਛੇਵੇਂ, ਸਤਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਣ ਹਨ ਤੇ ਦੋ ਪੱਤਰੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਲਿਖਤ ਹਨ।

ਮਾਤਾ ਮਾਲਣ ਦੀ ਦੱਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਪੈਧਾ ਪਿੰਡ ਉਸਮਾਨ ਖਟੜ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਦੋ ਲੜਕੇ -ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਹ ਬੀੜ ਭਾਈ ਪੈਧੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਹਕੀਮ, ਆਪ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸਨ ਤੇ ਭਾਈ ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਤਰ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਲਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਤੀਸਰੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮਾਈ ਮਾਲਣ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਲੜਕੀ ਹਰਿਭਜਨ ਕੌਰ ਹੋਈ, ਇਹ ਭਾਈ ਵਿਸਾਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ।

(੩੫) ਭਾਈ ਦੁਰਗਾ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ ਪਾਸ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੰਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ੦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੱਤਰੇ ੫੭੪ ਹਨ। ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀ ਦੋ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਡਢਿਆਲਾ ਸਨ, ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਤਰ ਮਿਲਖੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੋਤਰੇ ਹਰਿਦਾਸ ਜੀ ਸਨ, ਭਾਈ ਦੁਰਗਾ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਤੇ ਵਡੇ ਲਿਖਾਰੀ ਜਾਂ ਰਾਗੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

(੩੬) '੧੭੫੫ ਮਿਤੀ ਪੂਰ ਸੁਦੀ ੧੩' ਸੰਮਤ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਪੱਤਰੇ ੬੪੯ ਹਨ।

(੩੭) ੧੭੫੫ - ਭਾਈ ਜੰਗ ਸਿੰਘ, ਸੰਘਾ ਭਾਈ ਕੀ ਡਰੌਲੀ (ਫਰਿਜ਼ਪੁਰ) ਪਾਸ ਭਾਈ ਨੰਦ ਚੰਦ ਸੰਘ ਵਲੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਬੀੜ ਹੈ। 'ਸੰਬਤ ੧੭੫੫ ਵਰਖੇ ਮਿਤੀ ਭਾਦਉ ਸੁਦੀ ੫ ਸੋਮਵਾਰ ਲਿਖਿ ਪਹੁਤੇ'। ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਵਿਚ ਇਕ ਤੁਕ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ - "ਹੈਨਿ ਵਿਰਲੇ ਨਾਹੀ ਘਣੇ ਫੇਲ ਫਕਤੁ ਸੰਸਾਰ, ਨਾਨਕ ਨਦਰਿ ਪਛਾਣੀਐ, ਗੁਰ ਕੈ ਸ਼ਬਦਿ ਵਿਚਾਰ (ਪੱਤਰਾ ੬੨੦)"

(੩੮) ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੰ: ੧੩/੨੭ - ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਿਆ। ਪੱਤਰੇ ੭੪੩। ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵੈਯਾਂ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਹੈ।

(੩੯) ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੰ: ੧੪/੫੪੨੯- 'ਸੰਮਤ ੧੭੬੩ ਵਰਖੇ ਮਾਹ ਵੈਸਾਖ ਵਦੀ ੧ ਕੇ ਦਿਨਿ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਿਆ' ਪੱਤਰੇ ੬੩੮ ਹਨ।

(੪੦) ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੰ: ੧੭/੩੪ - 'ਸੰਮਤ ੧੭੮੫ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੮ ਸੋਮਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਸੰਮਤ ੧੭੮੯ ਮਿਤੀ ਸਾਵਣ ਵਦੀ ੨ ਬੁਧਵਾਰ ਸੰਗਰਾਂਦ ਹਾੜ ਕੇ ਦਿਨ ਤ੍ਰੀਹ ਗੁਦਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗਿਰੰਥ ਜੀ ਰਾਵੀ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅਉਲੀਆਪੁਰ ਗਾਂਉ ਵਿਚਿ ਭੋਗ ਪਾਇਆ। ਲਿਖਤ ਤੀਰਥ ਦਾਸ ਸੇਵੀ ਪੁਤ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰਭਾਨ ਸੇਵੀ ਕਾ, ਵਤਨ ਲਹੌਰ'। ਲਿਖਾਈ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਹੈ।

Sri Guru Har Krishan ji

Har Krishan was the youngest son of Guru Har Rai ji. He was a child of only five, but he had the gleam of the Divine Light which distinguished all great masters. The very 'darshanam' of Sri Guru Har Krishan healed the sick and comforted the miserable. Guru Har Rai bowed down to this child as he would to Guru Nanak and left the earth. At this very early age he was called to lead and teach the wide-spread and vigorous Sikh community. He taught the gospel of Guru Nanak with full confidence and cleared the doubts of all those who came to him. He also sent over missionaries to the farthest outposts. But his elder brother, Ram Rai had proclaimed himself Guru in rivalry to him. As no one paid any heed to his claim, he went off to Aurangzeb to complain, against his father's injustice in disinheriting him, the elder son. In this quarrel the Emperor saw a good means of creating dissention and destroying the Sikhs.

The Emperor sent a polite message to the Guru, inviting him for a visit to Delhi. Raja Jai Singh of Amber was deputed to bring the Guru to Delhi. Now Raja Jai Singh was, for sometimes past, very much grieved and tormented for the blot that was coming down on his family. For his grand father Raja Bhagwan Das had given his daughter in wedlock to prince Salim (afterwards Emperor Jahangir). This he felt was a great slur on his family.

He was told by some holy men that all his griefs, sickness and tormentation would depart from his conscience by the very sight of Sri Guru Har Krishan ji - the holiest of the holies. And the black spot on his family would be washed off if the Guru blesses him by his visit.

So Raja Jai Singh who himself longed for Guru's darshan availed of this opportunity and went to see the Guru and invite him for a visit to Delhi. At his request the Guru consented to visit the capital, on the condition that he would not be asked to see the Emperor. Raja Jai Singh agreed to these terms. So the party set out for Delhi. The very sight of the Guru healed many sick folk who met him on the road while he was on his way to Delhi.

While on his way, the Guru encamped at a place known as Panjokhra. A learned Pandit came to see the Guru there. He was surprised to find a mere child about seven years on the spiritual throne of Guru Nanak. He asked the Guru to explain to him certain Sanskrit Shlokas from Gita and he initiated a religious discussion.

At this time, there stood nearby a dumb and illiterate man called Chajju who hailed from the same village as the Pandit. He was serving water in the free-kitchen of the Guru where he encamped. The Guru beckoned to him to come nearer and looking at him asked him to reply the Pandit's questions, and explain the Shlokas to him. The amazement of the Pandit knew no bounds when he found the dumb and illiterate Chajju explaining the Shlokas and illustrating the same by quoting holy verses from the Vedas and Upnishadas. At this the Pandit fell at the Guru's feet and apologised for his indiscreet behaviour.

When the Guru reached Delhi, Raja Jai Singh placed his bungalow at the disposal of the Guru and made all the necessary arrangements for his comfortable stay. This is the place which now is known as Gurdwara Bangla Sahib.

To test the sagacity or-spiritual power of the young Guru, the Rani of Raja Jai Singh disguised herself as a maid servant and mixed herself amongst similarly attired women. The Guru was asked to recognise the Chief Rani, which he did at once.

Thousands of people of Delhi and suburbs thronged at the palace of Raja Jai Singh to have the holy 'darshan' of the Guru. The sick were healed and those in distress were comforted by the very sight of the Master. While he was at Delhi, the Guru was asked many times to see the Emperor, but he persistantly refused to do so. Finally he fell ill at Delhi. The illness of Har Krishan is to us, the disciples, in the nature of a protest.

When Har Krishan, lay ill at Delhi, his august mother, at his bedside, realized that he was thinking of leaving this vesture of body.

"O son, why art thou turning thy thoughts away from this earth soon?" she asked. "Be not anxious, mother." Said the Guru. "My safety is in His Will. I am safe wherever He may take me.

Mother, be not anxious; youth or age does not matter. He is the Reaper of His Crop; it is His pleasure, and sometimes He reaps it while it is still green and sometimes when it is golden ripe. Whatever God does is best. What pleaseth Him is good."

Guru Har Krishan before he breathed his last, saw in his celestial vision the holiest of the holies, who was to be the next Nanak and bowed down to him saying, "Baba Bakale." Meaning thereby that they will find Baba Nanak at Bakala villiage. The Boy Master felt spiritual responsibility for the people and named the place whence Guru Nanak would come to his disciples once again.

Think of Sri Guru Har Krishan and say, "Hail Master, Hail Holy One." Dhayanam of Sri Guru Har Krishan is the cure of all the ills of life.

(Special feature for children on the Guru's birthday in July. With thanks from the book, 'Glimpses of the divine Masters')

ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਮਾਗਮ 16 ਨੂੰ

ਸਲੋਹ - ਰਾਮਗੜੀਆ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਲੋਹ ਵਲੋਂ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ ਜਰਨੈਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਦੀ 200 ਸਾਲਾ ਪਰਲੋਕ ਗਵਨ ਯਾਦ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਸਬੰਧੀ ਭਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਨ। 16 ਅਗਸਤ ਦਿਨ ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਰਾਮਗੜੀਆ ਬਰਾਦਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਦਰਖੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅੰਤਰਵਾਰ 17 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਸ੍ਰੀ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਗ ਉਪਰੰਤ ਦੀਵਾਨ ਸਜਣਗੇ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਹਾਲ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਆਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਯਾਦਗਾਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਬੁੱਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਰਬੱਤ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਰਾਮਗੜੀਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਰਾਮਗੜੀਆ ਕੌਮੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ।

ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ

ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਜਦੋਂ-ਜਹਿਦ ਤੇ ਘਾਲਣਾ ਉਪ੍ਰੰਤ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਅਤੇ ਦਿਨ-ਦਿਹਾਤੇ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ-ਸੰਦੇਸ਼ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਦੀ ਜਿਥੇ ਸਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਮਹਾਨ ਜਰਨੈਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ/ਬਰਸੀ ਨੂੰ ਇਸ ਕੈਲੰਡਰ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੌਮੀ-ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਉੱਣਤਾਈ ਵੱਲ ਤੁਰੰਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। - ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਮਥਾਰੂ।

ਗੁਰਪੁਰਬ

੧ ਚੇਤ	- ੧੪ ਮਾਰਚ	ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ ਪੜਪ
੧ ਚੇਤ	- ੧੪ ਮਾਰਚ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੬ ਚੇਤ	- ੧੯ ਮਾਰਚ	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੧ ਵੈਸਾਖ	- ੧੪ ਅਪ੍ਰੈਲ	ਵੈਸਾਖੀ (ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ)
੩ ਵੈਸਾਖ	- ੧੬ ਅਪ੍ਰੈਲ	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੩ ਵੈਸਾਖ	- ੧੬ ਅਪ੍ਰੈਲ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੩ ਵੈਸਾਖ	- ੧੬ ਅਪ੍ਰੈਲ	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੩ ਵੈਸਾਖ	- ੧੬ ਅਪ੍ਰੈਲ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੫ ਵੈਸਾਖ	- ੧੮ ਅਪ੍ਰੈਲ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੫ ਵੈਸਾਖ	- ੧੮ ਅਪ੍ਰੈਲ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੧੯ ਵੈਸਾਖ	- ੨ ਮਈ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੯ ਜੇਠ	- ੨੩ ਮਈ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੨੮ ਜੇਠ	- ੧੧ ਜੂਨ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੨ ਹਾੜ	- ੧੬ ਜੂਨ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੧੮ ਹਾੜ	- ੨ ਜੁਲਾਈ	ਸਿਰਜਨਾ ਦਿਵਸ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ
੨੧ ਹਾੜ	- ੫ ਜੁਲਾਈ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੬ ਸਾਵਣ	- ੨੧ ਜੁਲਾਈ	ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦਿਵਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੮ ਸਾਵਣ	- ੨੩ ਜੁਲਾਈ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੧੫ ਭਾਦੋਂ	- ੩੦ ਅਗਸਤ	ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੧੭ ਭਾਦੋਂ	- ੧ ਸਤੰਬਰ	ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੨ ਅੱਸੂ	- ੧੬ ਸਤੰਬਰ	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੨ ਅੱਸੂ	- ੧੬ ਸਤੰਬਰ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੨ ਅੱਸੂ	- ੧੬ ਸਤੰਬਰ	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੨ ਅੱਸੂ	- ੧੬ ਸਤੰਬਰ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੪ ਅੱਸੂ	- ੧੮ ਸਤੰਬਰ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੮ ਅੱਸੂ	- ੨੨ ਸਤੰਬਰ	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੨੫ ਅੱਸੂ	- ੯ ਅਕਤੂਬਰ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੬ ਕੱਤਕ	- ੨੦ ਅਕਤੂਬਰ	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੬ ਕੱਤਕ	- ੨੦ ਅਕਤੂਬਰ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੬ ਕੱਤਕ	- ੨੦ ਅਕਤੂਬਰ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੭ ਕੱਤਕ	- ੨੧ ਅਕਤੂਬਰ	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੧ ਕੱਤਕ	- ੨੫ ਅਕਤੂਬਰ	ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਿਵਸ (ਦੀਵਾਲੀ)
੨੫ ਕੱਤਕ	- ੮ ਨਵੰਬਰ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੧੧ ਮੱਘਰ	- ੨੪ ਨਵੰਬਰ	ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੧ ਮੱਘਰ	- ੨੪ ਨਵੰਬਰ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
੨੩ ਪੋਹ	- ੫ ਜਨਵਰੀ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਿਹਾੜੇ:

੨ ਚੇਤ	-	੧੫ ਮਾਰਚ	ਦਿੱਲੀ ਫਤਹਿ ਸ: ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ
੬ ਚੇਤ	-	੧੯ ਮਾਰਚ	ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ
੧੨ ਚੇਤ	-	੨੫ ਮਾਰਚ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ,ਸਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ
੨੭ ਚੇਤ	-	੯ ਅਪ੍ਰੈਲ	ਜਨਮ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੩ ਜੇਠ	-	੧੭ ਮਈ	ਛੋਟਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ
੨੧ ਜੇਠ	-	੪ ਜੂਨ	ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਹਮਲਾ (੧੯੮੪)
੨੩ ਜੇਠ	-	੬ ਜੂਨ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੧ ਹਾੜ	-	੨੫ ਜੂਨ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ
੧੫ ਹਾੜ	-	੨੯ ਜੂਨ	ਬਰਸੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨੫ ਹਾੜ	-	੯ ਜੁਲਾਈ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧ ਸਾਵਣ	-	੧੬ ਜੁਲਾਈ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨੪ ਸਾਵਣ	-	੮ ਅਗਸਤ	ਮੋਰਚਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ
੨੮ ਸਾਵਣ	-	੧੨ ਅਗਸਤ	ਮੇਲਾ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ
੧੭ ਅਸ਼ੂ	-	੧ ਅਕਤੂਬਰ	ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਸਿੰਘ ਸਭਾ
੨੧ ਅਸ਼ੂ	-	੫ ਅਕਤੂਬਰ	ਦਰਬਾਰ ਖਾਲਸਾ (ਦੁਸਹਿਰਾ)
੨੧ ਅਸ਼ੂ	-	੫ ਅਕਤੂਬਰ	ਮੇਲਾ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ
੧੪ ਕੱਤਕ	-	੨੮ ਅਕਤੂਬਰ	ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ
੧੪ ਕੱਤਕ	-	੨੮ ਅਕਤੂਬਰ	ਸਾਕਾ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ
੧੮ ਕੱਤਕ	-	੧ ਨਵੰਬਰ	ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਦਿਵਸ
੩੦ ਕੱਤਕ	-	੧੩ ਨਵੰਬਰ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ
੧ ਮੱਘਰ	-	੧੪ ਨਵੰਬਰ	ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ:ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ
੧੧ ਮੱਘਰ	-	੨੪ ਨਵੰਬਰ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ,ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਜੀ
੧੫ ਮੱਘਰ	-	੨੮ ਨਵੰਬਰ	ਜਨਮ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੯ ਮੱਘਰ	-	੨ ਦਸੰਬਰ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨੯ ਮੱਘਰ	-	੧੨ ਦਸੰਬਰ	ਜਨਮ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ
੩੦ ਮੱਘਰ	-	੧੩ ਦਸੰਬਰ	ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ
੮ ਪੋਹ	-	੨੧ ਦਸੰਬਰ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹੀਦ
੮ ਪੋਹ	-	੨੧ ਦਸੰਬਰ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਬਾਬਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੩ ਪੋਹ	-	੨੬ ਦਸੰਬਰ	ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ
੧ ਮਾਘ	-	੧੩ ਜਨਵਰੀ	ਮੇਲਾ ਮਾਘੀ ਮੁਕਤਸਰ
੧ ਮਾਘ	-	੧੩ ਜਨਵਰੀ	ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ
੭ ਮਾਘ	-	੧੯ ਜਨਵਰੀ	ਚਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ
੨੫ ਮਾਘ	-	੬ ਫਰਵਰੀ	ਮੇਲਾ ਕੋਠਾ ਸਾਹਿਬ (ਵੱਲਾ)
੨੭ ਮਾਘ	-	੮ ਫਰਵਰੀ	ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ
੩੦ ਮਾਘ	-	੧੧ ਫਰਵਰੀ	ਜਨਮ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੦ ਫੱਗਣ	-	੨੧ ਫਰਵਰੀ	ਸਾਕਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ
੧੦ ਫੱਗਣ	-	੨੧ ਫਰਵਰੀ	ਜੈਤੋ ਦਾ ਮੋਰਚਾ
੨੫ ਫੱਗਣ	-	੭ ਮਾਰਚ	ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ

Should we teach our religion to our children?

Some people, purely for psychological reasons, would not like to acquaint their children with any religion. They think that the child must grow up and then form his own ideas and select his own religion. They would give no religious instruction or moral training. This is not the right attitude, for then children in their formative years are denied the vital direction they need or like wild plants, their growth will be arbitrary and undisciplined. As children, they must ask questions and if they are not satisfied or receive vague replies they feel that something is wanting. They thus grow up in a spiritual limbo. The idea that when they grow up they will select a suitable moral code or spiritual guide does not work. Neither they will have the time, desire or opportunity, to do any thinking or searching for themselves.

Undoubtedly, children have a right to the best their parents possess in all phases of life, including religion. If parents are Sikhs, they must make the effort to bring the truths of Sikhism and the noble ideas of the Gurus to the notice of their children. In the *Rahat Nama* of Bhai Desa Singh, Guru Gobind Singh called upon the Sikhs to bring up their children in the Sikh Faith and give them Sikh Baptism. To deprive children of religious instruction is to deny them the assistance that the teachings of the Gurus can give them. This will also mean that the vacuum in the child's mind will remain unfilled and he will continue to live in a state of uncertainty and ignorance. It is better to provide him with some moral ideas rather than none.

Let us make a more positive approach to the problem. It is not enough to encourage the social instincts of children. This may help in a limited way to make them realise that social instincts should have preference over selfish ones but the temptations in life are so sudden and strong that mere sense of social responsibility will not avail. A strong moral foundation is necessary to withstand the onslaught of evil ideas or bad company.

It is meaningful and rewarding to tell children of the benefits of the moral support of the Gurus and the assistance they will receive if they follow the Sikh ethical code.

What is the role of religion in human life with special reference to Sikhism?

The goal of human life according to some is the attainment of perfection, and according to others, it is the acquisition of happiness. Pleasure-seeking and fleeting joys should not be mistaken for happiness. Religion is the key to real happiness because it produces harmony by an integrated development of human personality and control of impulses, desires and thoughts. There can be no rigid approach for a human being as the problems of each individual are peculiar. Religion has to be flexible to suit the need of individual development.

Religion is the realisation of a "Divine presence" within oneself while leading a normal life. If divinity, progress and truth are not realised in human existence then the very purpose of man's life is defeated. True religion implies a search for the Truth and flexibility, in the individual approach to spiritual matters. Myths, forms and systems have fossilised religion and destroyed "The Truth" and vitality in it.

Guru Nanak felt that spiritual development should not be crushed by outward symbols and forms. To bind the soul to the wheels of a socio-religious machinery is a type of spiritual slavery. Freedom of the soul is vital for its adjustments to the needs of life and the complexity of social organisation. Constant adaptation is necessary for the achievement of harmony, between the individual and the Supreme Being. Man's nature is extremely complex and it is suicidal to chain it to a rigid groove or pattern.

Guru Nanak discarded all prevalent superstitions of traditional forms of worship and symbols. He pointed out the absurdity of idolatry, hypocrisy, caste exclusiveness and pilgrimage. He challenged the use of intoxicants and narcotics, and the practice of Sati and infanticide. At the same time, he advocated the maintenance of ethical values in daily life: justice, truth, honesty, humility, fearlessness and gratitude. These qualities make a man a true citizen of the world.

(with thanks from the book "Introduction to Sikhism.")

Encyclopaedia of Sikhism

Part 5

Anandgarh - It was originally built as a fort by Guru Gobind Singh in 1746 B.S. at Anandpur to meet the requirements of war against the Mughals and their hill allies. It has now been converted into a Gurdwara which has a *baoli* (deep well) with 32 marble steps leading down to it.

Anand Karaj - See Marriage.

Anandpur - Anandpur, the city of Bliss, occupies a unique place in Sikh history and tradition. It is a small town on the left bank of the river Satluj (6Km from it) and was founded by Guru Tegh Bahadur on land purchased from the Raja of Bilaspur in 1723 B.S. It was here in 1756B.S.(A.D.1699) that Guru Gobind Singh administered Amrit (the Nectar) to the first batch of five Singhs- Panj Piyaras (the five beloved ones) - and founded the Khalsa brotherhood.

Anandpur, where Guru Gobind Singh spent 25 years, the great part of his life, became the rallying point of his struggle against the Mughal misrule, intolerance and injustice. In 1746B.S. the Guru had five forts: Anandgarh, Lohgarh, Fatehgarh, Keshgarh and Holgarh constructed here. They have all been converted into Gurdwaras now.

Every year, a Hola festival on the day following Holi is held at Anandpur when tens of thousands of devotees converge on the town. There are a large number of shrines in and around Anandpur - all belonging to the ninth and tenth Gurus.

Anand Sahib - *Anand Sahib* - the Song of Bliss - is the spiritual and musical masterpiece of Guru Amar Das. It is believed that it was composed by the Guru in 1611 B.S. when his son Mohri was blessed with a son who was also named Anand. It has to be sung in Rag Ramkali to get its full import on the mind. It is a part of the Adi Granth and is as important and philosophical as Guru Nanak's Japji and Guru Arjun Dev's Sukhmani.

Anand Sahib consists of 40 Paudis (stanzas). As a matter of convention it is recited from - the first Paudis and the last Paudi - in Sikh congregations. It is laid down in the Sikh *Rahit Maryada* that at the end of the reading of the Adi Granth (whether Akhand Path or Sahaj Path), Anand Sahib must be recited before the final Ardas. It is also recited while preparing Amrit for Baptism.

Angad, Guru - Guru Angad was the second Guru of the Sikhs. He was chosen by Guru Nanak from amongst his disciples to carry on his teachings.

Guru Angad was born in Baisakh 1561 B.S. (March 31, 1504 A.D.) at Mate-Di-Sarai in Faridkot district to Pheru Mal and Mata Ramo. He was earlier known as Lehna. He was married in 1576B.S. to Khivi and had two sons named Dasu and Datu and two daughters named Amro and Anokhi.

Guru Angad was a devout worshipper of the goddess Durga. Every year he used to lead a batch of devotees from Khadur Sahib where he had settled to the temple of Jawalamukhi in the lower Himalayas. In 1589B.S. he met Guru Nanak at Kartarpur (Pakistan) on his way to Jawalamukhi and became his disciple. He impressed Guru Nanak with his service and devotion so much that he installed him as the Guru in 1596 B.S. with the new name Angad. Guru Angad continued to preach the teachings of Guru Nanak. In 1598B.S. he introduced the use of Gurmukhi script and encouraged all people to learn Panjabi and to read religious literature. In 1601 B.S. he got a biography of Guru Nanak written, which in a modified form is known as Bala Janamsakhi. Guru Angad also extended the Langar and personally looked after the arrangements for serving. Sixty-three of his Slokas are included in the Adi Granth. He died in 1609B.S.(March 28, 1552 A.D.) at Khadur Sahib at the age of nearly 48 years..